

5/2024,
sentabr-
oktabr
(№ 00073)

ТАЪЛИМДА ЗАМОНАВИЙ ЎҚУВ-УСЛУБИЙ ФАОЛИЯТНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Шахобиддинова Малоҳат Зайнилобиддин қизи

Тошкент давлат иқтисодиёт университети тадқиқотчиси

DOI: https://doi.org/10.55439/EIT/vol12_iss5/603

Аннотация

Илмий мақолада ўрта таълим ўқитувчиси учун услубий ишни ташкил этиш сифатини ривожлантириш, малакасини ошириш ва педагогик жараёни махсус ташкил этиш воситалари билан таъминлаш учун асослари тадқиқ этилган. Шу билан бирга, услубий ишларни ташкил этиш жараёнида асосий ролни ўқитувчининг тўғридан-тўғри ёндашуви илмий асосланган ва ўқув амалиётининг долзарб муаммоларини бартараф этиш бўйича илмий хулосалар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: таълим тизими, ўрта таълим тизими, ўқув услубий фаолият, сифат менежменти, давлат таълим стандартлари, ахборот шакллари, ижтимоий функциялар, таълимни бошқариш, тизимли ёндашув, бошқарув қарорлари, бошқарув усуллари.

ОРГАНИЗАЦИЯ СОВРЕМЕННОЙ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Шахобиддинова Малоҳат Зайнилобиддин қизи

Научный сотрудник Ташкентского государственного экономического университета

Аннотация

В научной статье рассматриваются основы для учителя среднего профессионального образования по развитию качества организации методической работы, повышению квалификации и обеспечению педагогического процесса специальными средствами организации. При этом главную роль в процессе организации методической работы играет тот факт, что непосредственный подход преподавателя научно обоснован, а научные выводы разработаны для устранения насущных проблем образовательной практики.

Ключевые слова: образовательная система, система среднего образования, учебно-методическая деятельность, управление качеством, Государственные образовательные стандарты, информационные формы, социальные функции, образовательный менеджмент, системный подход, управленческие решения, методы управления.

ORGANIZATION OF MODERN EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL ACTIVITIES IN EDUCATION

Shakhobiddinova Malohat Zaynilobiddin kizi

Researcher at Tashkent State University of Economics

Abstract

The scientific article explores the basics for the teacher of Secondary Education to develop the quality of the organization of methodological work, improve skills and provide the pedagogical

process with special means of organization. At the same time, the main role in the process of organizing methodological work is played by the fact that the direct approach of the teacher is scientifically based, and scientific conclusions have been developed to eliminate the pressing problems of educational practice.

Keywords: educational system, secondary education system, educational methodological activity, Quality Management, State educational standards, information forms, social functions, Educational Management, systematic approach, management decisions, management methods.

Кириш

Таълимни бошқаришни такомиллаштириш муаммолари кўп йиллар давомида долзарблигича қолмоқда. Сўнги йилларда улар таълимни ислоҳ қилиш ва модернизация қилиш жараёнларини қўллаш контекстида турли даражадаги ваколатларни қонунчилик билан бирлаштириш, кўп босқичли таълимни оқилона ташкил этиш, янги авлод таълим стандартларини ишлаб чиқиш, Ўзбекистонни Болонья таркибига киритиш, тартибга солувчи молиялаштириш каби фаолият соҳалари алоҳида аҳамиятга эга ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасида таълимни бошқаришни такомиллаштиришга илмий асосланган ёндашувни яратишга имкон берадиган кенг қамровли тадқиқотлар, айниқса унинг тизимли ўзгаришлари контекстида ҳали етарли даражада амалга оширилмаган. Ушбу соҳада тақлиф этилаётган ечимлар, асосан, бошқарувнинг умумий ҳолатини баҳолаш, уларни амалга ошириш самарадорлиги тўғрисидаги субъектив ғоялар асосида бошқарув даражалари ўртасида алоҳида функцияларни қайта тақсимлаш, давлат бошқаруви органларини яратиш ва таълим соҳасида бошқарувни ташкил этишга тааллуқлидир.

Ўзбекистон Республикасида таълим тизими бешта асосий элементдан иборат: таълим муассасалари, таълим стандартлари ва дастурлари, таълим органлари ва уларга қарашли муассасалар ва ташкилотлар, жамоат бирлашмалари. Бу элементларнинг таълим тизими фаолияти натижасини шакллантиришдаги роли ва аҳамияти ҳар хил. Тизим фаолиятининг натижаси - белгиланган таълим стандартлари ва дастурларига мувофиқ маълум даражадаги ва сифатли таълим олган шахс ҳисобланади.

Таълим тизими ўзаро таъсир қилувчи таълим дастурлари ва турли даража ва йўналишдаги давлат таълим стандартлари, уларни амалга оширувчи турли шакл, тип ва турдаги таълим муассасалари тармоғи, таълим бошқаруви органлари ва уларга қарашли муассасалар ва ташкилотлар, бирлашмалари сифатида қаралади.

Янги Ўзбекистонда таълим тизимини тубдан ўзгартириш, уни халқаро андозалар билан интеграциялаш, меҳнат бозори талабига мос малакали кадрлар тайёрлаш, шунингдек, бу борадаги ғояни ҳаётга татбиқ этадиган янги авлодни тарбиялашга қаратилган кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда.

Ушбу мақсадларга эришиш учун давлатимиз раҳбарияти томонидан кўпгина қонун ва қарорлар ишлаб чиқилмоқда. Ўзбекистон Республикасининг 23.09.2020 йилдаги ЎРҚ-637-сонли “Таълим тўғрисида”ги қонунида “Таълим — таълим олувчиларга чуқур назарий билим, малака ва амалий кўникмалар беришга, шунингдек уларнинг умумтаълим ва касбий билим бериш, малака ҳамда кўникмаларини шакллантиришга, қобилиятини ривожлантиришга қаратилган тизимли жараён” [1], деб белгиланган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Умумий ўрта,

махсус ва касб-ҳунар таълими тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлар тўғрисида” 2018 йил 21 январдаги ПФ-5313-сонли фармонида “Меҳнат бозорининг замонавий эҳтиёжларига мувофиқ узлуксиз таълим тизимини такомиллаштириш ва юқори малакали кадрлар тайёрлаш, таълим хизматларининг очиклиги ва сифати масалаларига давлат томонидан алоҳида эътибор қаратилмоқда” [2] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 14 апрелдаги ПФ-5313-сонли “Президент таълим муассалари агентлиги тизимидаги ихтисослаштирилган мактаблар тармоғини кенгайтириш тўғрисида” фармонида ихтисослаштирилган мактаблар ташкил этишга ягона ёндашувни шакллантириш, ушбу мактаблар тармоғини кенгайтириш, моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ҳамда таълим жараёнига малакали раҳбар ва ўқитувчи кадрларни жалб қилиш, иқтидорли ёшларни аниқлаш, танлаш, ўқитиш ва тарбиялаш тизимини такомиллаштириш мақсади қўйилган [3] Шунингдек, умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти “Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти давлат таълим стандартларининг мақсад ва вазифаларини, асосий принципларини, таркибий қисмларини, давлат таълим стандартларини жорий этиш ҳамда давлат таълим стандарти талабларига риоя этилишини назорат қилиш тартибини белгилайди” [4].

Хусусан, мактабгача таълим тизимини ривожлантириш, умумтаълим мактаблари фаолиятини такомиллаштириш, олий таълим тизимини жаҳон андозалари даражасига олиб чиқиш, уларни халқаро рейтингга киритиш каби кўплаб амалий ишлар амалга оширилмоқда, уларни халқаро мингталик рейтингга киритиш, айниқса, таълим муассасаларига ўқишга қабул қилишнинг холис ва адолатли тизимини йўлга қўйиш, нуфузли хорижий олий ўқув юрлари филиалларини очиш каби кўплаб ишлар бажарилмоқда.

Сўнгги йилларда Ўзбекистон Республикасининг ўрта таълим тизимида давлат томонидан тартибга солиш функцияларида тегишли ўзгаришларни талаб қиладиган туб ислохотлар амалга оширилди. Таълимни ривожлантириш давлат дастурларига мувофиқ амалга оширилаётган ва тизимнинг турли элементлари ва улар ўртасидаги муносабатларни кенгайтиришни назарда тутувчи бошқарувни такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари таълим тизимини модернизация қилиш вазифаларини муваффақиятли ҳал этишни талаб қилади.

Таълимни давлат томонидан тартибга солишдаги ўзгаришларнинг асосий манбаи таълим соҳасида бошқарув қарорларини ишлаб чиққан, қабул қилган ва амалга оширувчи давлат бўлган ва бўлиб қолади. Бироқ, бу тизим муаммоларини ҳал қилишга, унинг мақсадларига эришишга ва бу соҳадаги турли субъектлар манфаатларини мувозанатлашга олиб келмади.

Давлат томонидан тартибга солишни такомиллаштириш таълимни ислох қилиш ва ўзгартиришнинг муҳим элементи бўлиб, бу ишнинг тарихий тажрибасидан далолат беради. Асосий йўналишлар ташкилий тузилмани ўзгартириш, унинг элементлари ўртасида бошқарув функцияларини қайта тақсимлаш, таълим муассасаларининг мустақиллигини ривожлантириш эди ва шундай бўлиб қолади. Эришилган натижалар бизга энг самарали ечимларни аниқлашга имкон бермаяпти.

Давлат ўрта таълим тизимини тартибга солишни такомиллаштириш бўйича чора-тадбирларни амалга оширишнинг ташаббускори ва асосий ташкилотчиси сифатида иш олиб боради. Бироқ, ушбу ишнинг услубий асослари ишлаб чиқилмаган:

- дастурий ҳужжатларда тизимнинг ўсиши керак бўлган асосий тавсифлари сифатида белгиланган таълимнинг қулайлиги, сифати ва самарадорлигини баҳолаш кўрсаткичлари мавжуд эмас;

-мамлакат иқтисодиётини модернизация қилиш доирасида режалаштирилган чора-тадбирлар белгиланган мақсадларга эришишга қаратилган эмас;

- таълим тизимининг ҳолатини унинг асосий хусусиятларини ўлчаш натижалари бўйича баҳолашга ёндашувлар ишлаб чиқилмаган.

Хорижда олиб борилган тадқиқотлар шуни кўрсатдики, ҳозиргача бошқарув моделларининг ўрта таълимни ислоҳ қилишнинг мақсад ва вазифаларига мувофиқлигини баҳолаш бўйича ёндашувлар ишлаб чиқилмаган. Олинган натижалар бизга маълум моделларнинг афзалликларини таъкидлаш ва уларни тарқатиш учун тавсия қилиш имконини бермайди.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Ўрта таълим тизимини ҳар томонлама инновацияга йўналтирилган ўзгартиришнинг замонавий шароитида интеграция жараёнларини таъминлаш масалалари алоҳида аҳамиятга эга бўлиб, у тўғридан-тўғри ўқув жараёнининг табиати ва сифатини ўзгартиришнинг асосий таркибий қисми бўлган услубий иш таълим ташкилотининг салоҳиятини доимий равишда ошириш, таълим амалиётини кенгайтириш, амалий аҳамиятга эга педагогик тажрибани тўплаш ва интеграциялаш ва шакллантириш элементларидан бирига айланади. Бундан ташқари, ўрта таълим муассасалари ўртасида фаол ҳамкорликни шакллантириш даврида услубий ишнинг тавсифи ўзгаради, яъни унинг вектори ўзаро таъсирнинг узлуксизлигини шакллантиришни назарда тутувчи биргаликда йўналтирилган фаолиятни ривожлантириш ва бирлаштиришга қаратилган. Буларнинг барчасини ҳисобга олган ҳолда, услубий ишларни шакллантириш алоҳида аҳамиятга эга бўлиб, таълим ташкилотлари фаолияти характерини сифат жиҳатидан ўзгартириш босқичларидан бирига айланади.

Услубий фаолият - бу мавжуд педагогик назарияни мослаштириш, уни ўқитувчининг жорий тажрибаси билан синтез қилиш, бошқа ўқитувчилар ва таълим муассасалари билан ўзаро муносабатларни йўлга қўйиш ва ўз-ўзини тарбиялашнинг асосий усуллари билан бири бўлиб, унинг давомида доимий шахсий ва ривожланиш таъминланади. Ўқитувчининг малакаси таъминланади, педагогик маҳорат жиҳатлари шаклланади ва ўқув жараёнини ташкил етиш амалиётида алоҳида натижаларга эришилади. Ўрта таълими ўқитувчиси услубий ишининг асосий элементи - бу ўқув жараёнининг объекти бўлган услубий фаолият, мақсади эса самарадорликни ошириш ва сифатни таъминлаш истиқболлари билан таълим мазмунини бошқаришдир.

Ўрта таълимнинг сифати – бу мактабгача ва мактаб таълими фаолиятининг барча жиҳатларини қамраб олувчи кўп ўлчамли тушунчадир. Шунинг учун адабиётларда у ҳар хил талқин этилади. Масалан, 9000 серия ИСО халқаро стандартлари нуқтаи назаридан таълимнинг сифати маҳсулот ёки хизматнинг белгиланган ёхуд назарда тутилаётган эҳтиёжларни қондириш қобилиятини таъминловчи хусусиятлари йиғиндиси сифатида таърифланади. Касб-ҳунар таълими энциклопедиясининг муаллифлари таълимнинг сифатига кенгроқ таъриф бериб, уни “таълим жараёни ва унинг натижаларининг ушбу жараён қанақа бўлиши кераклиги ва қанақа мақсадларга хизмат қилиши лозимлиги ҳақидаги жамиятда тарқалган тасаввурларга мос келиши

меъёрини ифодаловчи интеграл тавсиф” сифатида кўриб чиқади [5]. Проф. Н.А.Селезнева “Тор маънода таълимнинг сифати – бу “олий маълумотли мутахассисларни тайёрлашнинг сифати” – деб таърифлаган [6]. Проф. Э.М.Короткова берган таърифга кўра, “...таълимнинг сифати ... – бу мутахассиснинг касбий фаолиятни ривожланишнинг ҳозирги босқичидаги иқтисодиёт талабларига мувофиқ муваффақиятли амалга ошириш қобилиятини белгилаб берувчи касб-ҳунар онги тавсифларининг мажмуи” [7].

Юқорида айтилганлардан келиб чиқиб, “сифат – фалсафий, ижтимоий, иқтисодий ва ҳуқуқий хусусиятга эга бўлган турли жиҳатлар ва кўплаб ўзига хос хусусиятларни ўзида мужассам этган кенг, мураккаб ва универсал тушунча, деган фикрга қўшилмасликнинг иложи йўқ [8].

Фалсафа нуқтаи назаридан сифат объектив тарзда объект – ўрта таълимнинг нисбатан барқарор, ички белгиланган моҳиятини ташкил этадиган барча жиҳатлар билан таърифланади. Жараённинг сифати билан натижанинг сифати ўртасидаги зиддиятлар таълимнинг сифатини тавсифлаш учун энг кўп қўлланиладиган жиҳатлардир.

Таълим фаолияти билан шуғулланадиган ташкилотлар учун сифат кўрсаткичлари имтиҳон натижалари ва рейтинг жадваллари ҳисобланади. Бошқа томондан, муваффақиятли таълим муассасасини трансформацион етакчиликсиз тасаввур қилиб бўлмайди, яъни раҳбар хатти-ҳаракатининг қуйидаги тўрт ўлчовига, хусусан харизм (идеаллаштирилган таъсир); бўйсунувчиларни интеллектуал рағбатлантириш; эришиш мумкин бўлган энг юқори натижаларни мотивлаш; бўйсунувчилар билан муносабатларни индивидуаллаштиришга кўра талқин қилиниши керак [9].

“Таълим миллат тараққиёти ва келажаги учун энг ишончли сармоя ҳисобланади. Бошқа капитал турлари сингари инсон капитали ҳам инвестиция қилиш орқали шаклланади ва ушбу инвестиция — таълим деб аталади. Мактабда берилган таълим ва унинг сифати кейинги таълим босқичлари учун пойдевор бўлиб хизмат қилади. Мактабдаги таълим сифати келажак пойдеворининг мустақамлигини таъминлайди” [10].

Н.А.Муслимов ва бошқаларнинг фикрларига кўра, “Замонавий шароитда таълим жараёнининг барча имкониятларига кўра шахсни ривожлантириш, ижтимоийлаштириш ва унда мустақил, танқидий, ижодий фикрлаш қобилиятларини тарбиялашга йўналтирилиши талаб қилинмоқда” [11].

Россиялик олим В.С. Кукушиннинг фикрига кўра “Анъанага кўра, таълим деганда шахснинг жамиятнинг ижтимоий ва маданий ҳаётига тўлиқ қўшилиши ва муайян касбий функцияларни бажариши учун зарур бўлган маълум билим, кўникма ва фикрлаш усуллари тизимини ўзлаштириш жараёни ва натижаси тушунилади. Шу маънода, таълим ижтимоий ишлаб чиқариш билан бир хил ҳаётни таъминловчи тизимдир, деган фикр ҳақиқатдир” [12].

Аввало, барча услубий ишлар инновацияга йўналтирилган хусусиятга эга бўлиб, бу унинг инновацияларни излаш ва мослаштиришга, ўқитишнинг махсус технологияларини жорий этишга, ўқувчилар фаолиятини ташкил этиш шакллари ва бошқаларга қаратилганлигини англатади. Натижада, бундай инновацион таълим муайян педагогик шароитларга мослаштирилади, бу эса ўрта касб-ҳунар таълимидаги ижобий ўзгаришлар учун асос бўлади. Ўрта таълим ўқитувчисининг услубий фаолияти

доирасида уни ташкил этишнинг умумий ўзига хос хусусиятларини шакллантирадиган бешта асосий жиҳатни ажратиб кўрсатиш мумкин:

1. Бирламчи эътибор ўқитувчининг узлуксиз таълимга бўлган шахсий эҳтиёжига, проактив тактика билан узоқ муддатли йўналтирилган касбий ривожланишни таъминлаш имкониятига, таълим жараёни замонавий талабларга жавоб берадиган таълим амалиётининг бундай элементларини жорий қилиш учун шарт-шароитларни қайта яратишга қаратилган.

2. Ўқитувчиларнинг жамоавий меҳнатини ташкил этиш, илмий тадқиқот ва ижодий ҳамкорлик учун махсус муҳитни шакллантириш орқали тажриба алмашишни таъминлаш, малака даражасини ошириш, касбий маҳоратини ривожлантириш, ўқувчиларни тайёрлаш сифатини ошириш учун асос бўлади.

3. Услубий фаолиятни амалга ошириш воситаларини танлашда мослашувчанлик ва бунинг натижасида бевосита ўқитувчининг ўзи томонидан белгиланадиган индивидуал йўналтирилганлик бўлиб, бу танланган воситалар ва ўқитувчининг услубий ишини ташкил этиш усулига ҳам тегишли бўлади. Буларнинг барчаси янги услубий маҳсулотларни ишлаб чиқиш ва амалий муҳим тажрибани тўплаш орқали ўқитувчининг малакасини ошириш ва такомиллаштириш учун шахсий йўналишни яратиш учун асос бўлади.

5. Инновацияга йўналтирилганлиги, юқори технологиялаштириш ва таълим жараёнини қуришнинг энг янги механизмлари, усуллари ва усулларини тўлиқ самарали излашни ташкил этишга эътибор қаратиш, ўқув жараёнини оптималлаштириш орқали ўқув амалиётини ривожлантириш, таълим мазмунини махсус техникалар ва уларни жорий амалиётга мослаштириш билан тўлдиради.

Тадқиқот методологияси

Мақолада ўрта таълим тизимида ўқув – услубий фаолиятни ташкил этишни такомиллаштириш борасидаги ислохотларни қиёсий солиштириш, статистик маълумотларни ўрганиш ва иқтисодий жиҳатдан таққослаш ва таҳлил қилиш, мантиқий фикрлаш, илмий абстракциялаш, анализ ва синтез, индукция ва дедукция усулларида кенг фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар

Ўрта таълим ўқитувчиси учун услубий ишни ташкил этиш сифатни ривожлантириш, малакасини ошириш ва педагогик жараёни махсус ташкил этиш воситалари билан таъминлаш учун асослардан бирига айланади. Шу билан бирга, услубий ишларни ташкил этиш жараёнида асосий ролни ўқитувчининг тўғридан-тўғри ёндашуви ўйнайди, бу идеал шароитда ижодий характерга эга бўлиши керак, бу ўқув амалиётининг долзарб муаммоларини бартараф этишга имкон беради.

Услубий ишни ташкил этиш ўзаро боғлиқ бўлган иккита элемент шаклида тақдим этилади: ўқув-услубий ва илмий-услубий фаолият. Биринчиси, жорий ўқув амалиётига тўлиқ йўналтирилган услубий ишларни ташкил этиш ва ўқув жараёнида юзага келадиган барча турдаги муаммоларни бартараф этиш қобилияти билан боғлиқ. Жамоа нуқтаи назаридан ўқув-услубий тадбирларда махсус йиғилишлар ўтказиш, малака ошириш курсларида қатнашиш, педагогик тажриба алмашишга қаратилган илмий йўналтирилган тадбирларни ташкил этиш ҳам назарда тутилган. Бу фаолиятнинг барчаси тизимли характерга эга бўлиб, ўқитиш амалиёти жараёнига мажбурий равишда киритилади. Услубий ишларга киритилган иккинчи, илмий-услубий фаолият

инновацияларни излашни ташкил этиш ва махсус технологиялар ва воситаларни, ўқитиш усулларини умуман таълим ташкилотининг ўзига хос эҳтиёжларига, муайян гуруҳлар учун мослаштириш билан боғлиқ. Илмий - услубий фаолият, жумладан, фаол тадқиқот фаолияти, ўқув жараёнини қуриш учун индивидуал ишланмалар ва технологияларни ўтказиш билан боғлиқ.

Ўрта таълим муассасаларини бошқаришнинг ташкилий тузилмаси нуқтаи назаридан услубий ишлар бундай органларнинг фаолияти орқали амалга оширилади ва услубий кенгаш ёки услубий хизмат сифатида, унинг функционал асоси ўқув жараёнини юқори сифатли ривожлантиришнинг ягона векторига ва доимий ўзаро таъсирга йўналтирилган бўлади.

Ўрта таълим негизида ташкил этилган услубий кенгаш томонидан ўқув-услубий таъминлаш доирасида педагогларнинг вазифаларини бажаришга қаратилган тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Бунда услубий кенгаш таркибига турли йўналишдаги ва ўқув профилидаги ўқитувчилар киради, уларнинг фаолияти ўқитиладиган ўқув фанларининг "ўхшашлиги"га қараб мувофиқлаштирилади ва гуруҳланади. Бу эса ўқув жараёнини қуриш бўйича тажриба алмашишни оптималлаштириш ва бунинг натижасида услубий кенгаш асосида услубий ишларни ташкил этиш самарадорлигини ошириш имконини беради.

Услубий хизмат, аксинча, нафақат услубий материалларни ишлаб чиқиш билан шуғулланади, ўқитувчиларнинг ўзаро ҳамкорлиги ва мувофиқлаштирилишини таъминлайди, балки олинган натижаларни синовдан ўтказиш, уларни ўқув жараёнига жорий этиш ва шу билан маълум янги билимларни шакллантириш имконини беради. Шу билан бирга, услубий хизмат жорий материалларни бошқаради, таълим тизимининг ҳозирги тенденциялари ва эҳтиёжларига қараб уларнинг долзарблиги ва янгиланишини таъминлайди ва ўзининг услубий маҳсулот "банкни" шакллантиради, бунинг асосида ўқитувчилар ўзларининг муваффақиятли услубий воситаларини яратиш имкониятига эга. Услубий хизмат ва услубий кенгаш фаолиятини мувофиқлаштириш ўрта касб-ҳунар таълими шароитида услубий фаолиятнинг изчиллигини таъминлайди ва натижада мутахассиснинг узлуксиз шахсий ва касбий ривожланишини шакллантиришнинг услубий жиҳатларини ривожлантиришнинг калитига айланади.

Ўрта таълим ўқитувчисининг услубий ишини ташкил этиш, биринчи навбатда, энг янги инновацион маҳсулотларни яратиш ва эскиларини янгилашга қаратилган индивидуал жараён бўлиб, у аслида ўрта касб-ҳунар ўқитувчисининг узлуксиз таълим усуллари билан бирига айланади.

Услубий ишда ўқитувчи услубий фаолият учун қиймат кўрсатмаларини яратадиган қўйидаги ташкилий таркибий қисмларни ҳисобга олиши керак:

- илмийлик ва шартлилик, услубий фаолиятнинг тизимлилиги, ижодий субтекст;
- ходимларнинг доимий шахсий ва касбий ривожланишига эътибор қаратиш ва бу йўналишда муайян натижаларга эришиш;
- ўқувчиларни тайёрлаш жараёнининг юқори самарадорлигини тўлиқ таъминлайдиган инновацион услубий воситаларни яратишга эътибор қаратиш.

Услубий ишларни ташкил этиш иккита компонентга эришишдан иборат: методик функциялар ва вазифаларни амалга ошириш учун ишчиларни

рағбатлантиришни таъминлаш, шунингдек, услубий фаолиятнинг аспекти юкланган органларни, шунингдек унинг индивидуал функцияларини шакллантириш.

Биргаликда, бу қўйидагилар билан боғлиқ процедураларни амалга оширишни талаб қилади:

1. Услубий хизмат/кенгаш фаолияти доирасида кадрлар яхлитлигини таъминлаш.

2. Услубий фаолият шартлари учун янги кадрларни қўшимча тайёрлаш.

3. Услубий иш органлари фаолиятининг махсус моделларини қабул қилиш, тажрибали ва кам тажрибали ўқитувчилар ўртасидаги мувофиқлаштириш ва ўзаро ҳамкорлик самарадорлигини таъминлаш.

4. Услубий иш сифатини баҳолаш тизимларини, услубий воситаларни ва бошқаларни жорий этиш.

5. Ўқитувчиларни узлуксиз услубий ишларни, шу жумладан маъмурий даражада олиб боришга рағбатлантиришни қўллаб-қувватлаш тизимларини яратиш.

Ўрта таълим негизида услубий ишларни таъминлашнинг ташкилий жиҳатларига эришиш услубчининг(методист) бевосита шахсияти билан боғлиқ бўлган қўйидаги хусусиятларни ҳисобга олишни талаб қилади:

- ўқув, услубий ва илмий-услубий фаолият учун мотивация мавжудлиги;
- узлуксиз таълимга тайёрлик ва интилиш ва услубий воситаларни доимий равишда ишлаб чиқиш зарурати;
- ҳар бир ўқитувчининг индивидуал еҳтиёжлари, мақсадлари, қадриятлари, мотивлари ва интилишларини қабул қилиш;
- энг янги инновацион педагогик назария ва амалий тажрибадан доимий фойдаланишни таъминлаш.

Юқорида айтилганларнинг барчасини ҳисобга олган ҳолда, услубий ишларни ташкил этиш ушбу барча функцияларни бирлаштирадиган махсус тизимга йўналтирилган механизмни қайта яратишни талаб қилади. Кўпинча, улар турли услубий фаолиятни мувофиқлаштириш ўзаро ҳамкорлик ва амалга оширишнинг энг юқори даражасини таъминлайди услубий бўлим ёки услубий хизмат, тайинланиши мумкин. Бунда, чинакам самарали ташкил этилган услубий ишнинг асосий хусусиятлари юқори назоратга лаёқатлилиқ, ўзаро боғлиқлик, тизимли ички механизмлар, фаолиятни юқори сифатли режалаштириш ва ташкил этиш, мувофиқлаштириш ва расмий ечим эмас, балки чинакам сифатли натижага эришишга йўналтириш билан боғлиқ.

Буларнинг барчасини инобатга олган ҳолда самарали ташкил этилган услубий иш таълим ташкилотини сифатли инновацияга йўналтирилган ривожлантириш ва ўқитувчиларнинг касбий маҳорат даражасини ошириш учун асос бўлади.

Ўрта таълим негизида услубий ишларни таъминлашнинг ташкилий жиҳатларига эришиш услубчининг(методист) бевосита шахсияти билан боғлиқ бўлган қўйидаги хусусиятларни ҳисобга олишни талаб қилади:

- ўқув, услубий ва илмий-услубий фаолият учун мотивация мавжудлиги;
- узлуксиз таълимга тайёрлик ва интилиш ва услубий воситаларни доимий равишда ишлаб чиқиш зарурати;
- ҳар бир ўқитувчининг индивидуал еҳтиёжлари, мақсадлари, қадриятлари, мотивлари ва интилишларини қабул қилиш;

- энг янги инновацион педагогик назария ва амалий тажрибадан доимий фойдаланишни таъминлаш.

Юқорида айтилганларнинг барчасини ҳисобга олган ҳолда, услубий ишларни ташкил этиш ушбу барча функцияларни бирлаштирадиган махсус тизимга йўналтирилган механизмни қайта яратишни талаб қилади. Кўпинча, улар турли услубий фаолиятни мувофиқлаштириш ўзаро ҳамкорлик ва амалга оширишнинг энг юқори даражасини таъминлайди услубий бўлим ёки услубий хизмат, тайинланиши мумкин. Бунда чинакам самарали ташкил этилган услубий ишнинг асосий хусусиятлари юқори назоратга лаёқатлилиқ, ўзаро боғлиқлик, тизимли ички механизмлар, фаолиятни юқори сифатли режалаштириш ва ташкил этиш, мувофиқлаштириш ва расмий ечим эмас, балки чинакам сифатли натижага эришишга йўналтириш билан боғлиқ.

ўқув машғулотларининг самарадорлиги ва сифатини ошириш;

талабалар ва битирувчиларнинг компетенцияларини холис баҳолаш тизимини яратиш.

Фикримизча, мазкур вазифани амалга оширишда ўрта таълим фаолиятини лойиҳалаш жараёнининг функционал моделини ишлаб чиқишимиз зарур, деб ҳисоблаймиз. (1-, 2- 3-расмлар.)

1-расм. Ўрта таълимда ўқув-услубий фаолиятни лойиҳалаш жараёнининг функционал моделининг биринчи босқичи¹

Буларнинг барчасини инобатга олган ҳолда самарали ташкил этилган услубий иш таълим ташкилотини сифатли инновацияга йўналтирилган ривожлантириш ва ўқитувчиларнинг касбий маҳорат даражасини ошириш учун асос бўлади.

Ўқув-услубий таъминот қуйидагиларга имкон беради:

меъёрий ҳужжатлар, ўқув-услубий қўлланмалар ва ўқув қўлланмаларни тизимлаштириш;

Ўрта таълим тизимининг устувор вазифаларидан бири таълим жараёнида шахснинг ўсиши ва ривожланиши учун шароит яратишдир. Кейинги иш билан таъминлаш имконияти мутахассиснинг қийинчиликларга, иқтисодиёт ва меҳнат бозоридаги глобал ўзгаришларга қанчалик мослашиши ва рақобатбардошлигига боғлиқ бўлади. Бу касбий ва махсус билимларни сифатли ўзлаштириш, ижодий ва когнитив қобилиятларни ривожлантириш, дунёқарашини кенгайтириш, ўқувчиларнинг хулқ-атворини яхшилаш каби омилларнинг мавжудлиги билан боғлиқ.

Шундай қилиб, ўрта таълим муассасаси томонидан амалга ошириладиган таълим дастурларини ўқув-услубий таъминлашнинг роли норматив равишда ўрта таълим битирувчиларини тайёрлаш мазмуни ва сифатини белгиловчи ажралмас шарт сифатида белгиланади.

2 - расм. Ўрта таълимда ўқув-услубий фаолиятни лойиҳалаш жараёнининг функционал моделининг иккинчи босқичи²

Ўрта таълимда ўқув жараёнини оптимал ўқув-услубий таъминлашни шакллантириш жуда мураккаб ва кўп вақт талаб қиладиган вазифадир.

Ўзбекистон Республикаси давлат таълим стандартида ўқитувчиларнинг салоҳиятидан келиб чиққан ҳолда, ўрта таълимни ўқув жараёнини ташкил этишни ва

Ўқув – услубий таъминотни шакллантиришни, таълим мазмунини ошириш зарур. Ўрта таълим битирувчиларини тайёрлашнинг мазмуни ва сифати Ўзбекистон Республикаси давлат таълим стандартлари талабларига мувофиқлиги қўрсаткичлари ўқув режасидаги фанлар бўйича барча турдаги дарсларни ўқув-услубий ҳужжатлар билан юз фоиз таъминлашдир.

Таълим мазмунини шакллантиришга таъсир қилувчи асосий омилларга қуйидагилар киради:

1. Ўзбекистон Республикаси давлат таълим стандартига мувофиқ меъёрий ва ўқув ҳужжатларининг мавжудлиги.

2. Педагогик кадрлар малакаси, ғайрат, янгиликка тайёрлик.

3. Таълим муассасасининг моддий-техник базаси.

4. Дарсда инновацион усуллардан фойдаланиш.

5. Илмий-техник жараённинг даражаси.

6. Сифатли дарсликлар мавжудлиги.

7. Ўқувчининг назарий билим ва амалий кўникмаларни ўзлаштиришнинг зарур даражасига эришиш имконини берувчи кенг қамровли дидактик материалнинг мавжудлиги.

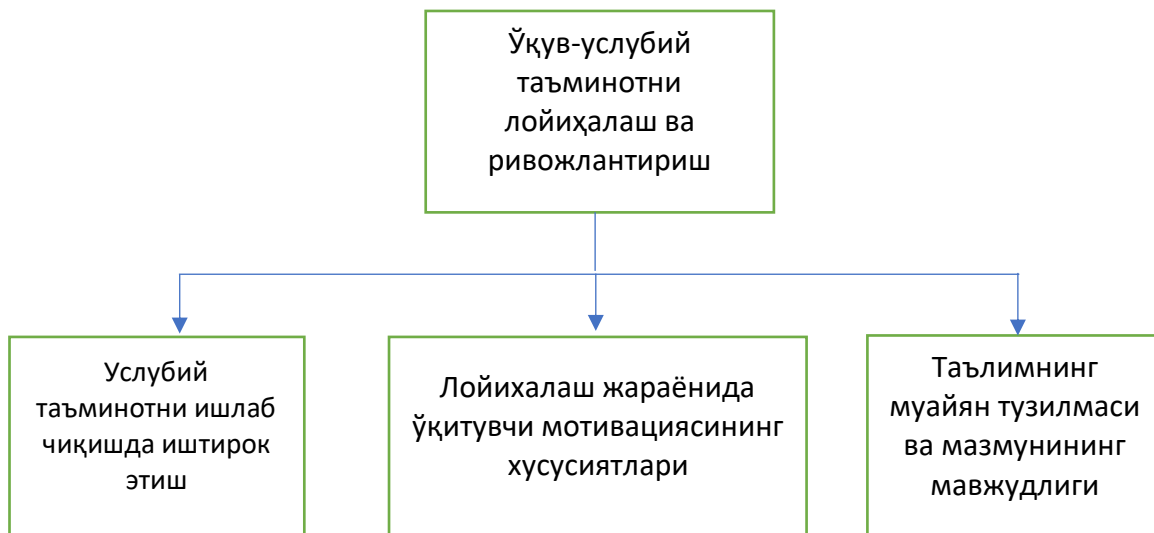
8. Ҳар бир фан бўйича ўқув жараёнини ва ҳар хил турдаги амалиётларни таъминлаш.

9. Хилма-хиллик ва мураккаблик.

10. Ҳужжатларнинг ўзгарувчан таълим дастурларига мувофиқлиги.

11. Маъмурият ва ўқитувчилар томонидан ўқув жараёнини ташкил этиш сифатини назорат қилиш объектив усулларининг мавжудлиги.

12. Ўқувчилар ўқув фаолиятининг барча турлари бўйича ўқув-услубий мажмуаларни ишлаб чиқиш.

3- расм. Ўқув-услубий таъминотни лойиҳалаш ва ривожлантириш ³

Шу билан бирга, фаннинг ўқув-услубий мажмуаси дастлабки тушунчалари ва моҳиятини, унинг таркиби, тузилиши, мазмуни, ишлаб чиқиш талаблари,

технологиялари ва лойиҳалаш усулларини билиш керак, чунки таълим-тарбия тизимининг муҳим таркибий қисмларидан бири ўқув-тарбия мажмуасидир.

Юқорида белгиланган вазифаларни ҳал этишнинг зарурий шартларидан бири ўрта таълим мазмунини янгилаш бўлиб, шу муносабат билан уни янгилаш манбалари, механизмлари, усуллари ва шартларини аниқлаш муаммоси долзарб бўлиб қолмоқда. Ўрта таълим сифати кўрсаткичларининг янги тизимига мос келадиган Ўзбекистон Республикаси таълим стандартларини, шунингдек халқаро ИСО 21001 таълим стандартларини жорий этишнинг исталган натижаси таълим жараёнини ўқув-услубий таъминотнинг янги авлоди томонидан таъминланиши умумий қабул қилинмоқда.

Ўқув-услубий таъминотни лойиҳалаш ва ривожлантириш соҳасида қуйидаги асосий кўрсаткичларни ажратиб кўрсатишимиз мумкин:

Ўқув фанларини лойиҳалаш ва ўқув-услубий таъминотини яратиш методикасини ишлаб чиқиш, яъни ўқув адабиёти назарияси имкониятларини юқори кўрсаткичларни таъминлаган ҳолда, уни ишлаб чиқишда амалий рўёбга чиқариш имконини берадиган усулларни ишлаб чиқиш муаммосини ҳал қилиш таълим сифатини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга. Афсуски, ўрта таълим муассасалари ўқув-услубий таъминотини лойиҳалашда замонавий илмий-педагогик тадқиқотлар камдан-кам ҳисобга олинади, Шу боисдан ҳам, ўқитиш сифати пасайиб, ўқув жараёни самарасиз бўлиб қолади.

Ўқув-услубий таъминотни лойиҳалашнинг асосий шартлари:

замонавий дидактика соҳасида зарур билимларга эга бўлиш;

илмий, услубий ва ўқув ишларини олиб бориш қобилияти;

таълим ва тарбия масалаларини тизимлаштирилиши;

билимларни баҳолаш ва мониторинг қилиш адекват тизимининг мавжудлиги, ёзма ва оғзаки саводхонлик;

бўқитувчилар учун ўқув-услубий ва ўқув ишланмаларининг Ўзбекистон Республикаси давлат таълим стандартига мувофиқлиги.

Хулоса

Касбий аҳамиятга эга бўлган муаммоларни муваффақиятли ҳал қилиш фундаментал ва амалий билимларнинг мақбул уйғунлигига, интерфаол таълим технологияларидан фойдаланишга, билимларни қўллаш стратегиялари ва технологияларини ишлаб чиқишга, шунингдек, ўзаро боғлиқликни кафолатлайдиган мустаҳкам илмий асосга асосланиши керак.

Ўқув-услубий таъминотни мажмуавий амалга ошириш асосида ўқув жараёнини лойиҳалаш ва амалга ошириш юқори ўқув натижаларини таъминлайди. Таълим сифати қанчалик яхши шакланса, белгиланган мақсадлар шунчалик самарали амалга ошади.

Таянч мактаблар Низоми Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, «Таълим тўғрисида»ги қонуни ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг ҳудудларга ташрифлари давомида берилган топшириқларига мувофиқ Халқ таълими вазирлиги тизимидаги илғор тажрибали умумий ўрта мактаблари орасидан аниқ, табиий, гуманитар ва филология фанлари бўйича таянч мактабларни белгилаш ва фаолиятини йўлга қўйиш ҳамда улар орқали умумий ўрта таълим мактаблари тегишли фан ўқитувчиларининг касбий маҳоратини узлуксиз ошириб бориш бўйича доимий ҳаракатдаги ўқув машғулотларини ўтказиш тартибини белгилайди.

Ушбу Низомнинг 5-бобида ўқув машғулотларининг ўқув методик таъминоти белгилаб берилган, хусусан:

Ўқув машғулотларининг ўқув режаси ва ўқув дастури ўқитувчилар касбий фаолияти ва шахсий сифатлари бўйича ўтказиладиган турли мониторинг натижаларига, шунингдек, давлат ва жамиятнинг таълим олдиға қўяётган вазифалари, раҳбар, педагог ва мутахассис ходимларнинг таклифлари ва эҳтиёжларига мувофиқ шакллантирилади;

Ўқув машғулотларини ўтказиш учун намунавий ўқув-методик материаллар (услубий кўрсатмалар, мустақил шуғулланиш учун топшириқлар, аудио-видео ресурслар, назорат, тарқатма ва бошқа материаллар), шунингдек, ҳар бир ўқув машғулоти учун намунавий дарс ишланмаси (тақдимоти билан бирга) Республика таълим маркази томонидан тизимдаги етакчи мутахассисларни жалб қилган ҳолда ишлаб чиқилади.

Республика таълим маркази янгиланган ўқув машғулотларининг намунавий ўқув режа ва дастури, ўқув-методик материалларни Ҳудудий бошқарув идораларининг ўқув машғулотлари учун масъул ходимига ва А.Авлоний номидаги халқ таълими тизими раҳбар ва мутахассис ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институтига электрон шаклда етказди.

А.Авлоний номидаги халқ таълими тизими раҳбар ва мутахассис ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институти:

Республика таълим маркази томонидан ишлаб чиқилган ўқув материаллари асосида масофадан ўқитиш порталида (www.masofa.uz) махсус ўқув курси ташкил этиш ва ундан тегишли таянч мактаблари фойдаланишлари учун шароит яратади;

халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий марказлари билан ҳамкорликда жойларда фан ўқитувчиларнинг касбий эҳтиёжларидан келиб чиқиб, мақсадли сайёр ўқув курсларини ташкил этиш чораларини кўради.

Ҳудудий бошқарув идоралари барча таянч мактабларга Республика таълим маркази тақдим этилган ўқув машғулотларининг намунавий ўқув режа ва дастури, ўқув-методик материалларни етказилишини, мақсадли сайёр ўқув курсларини ташкил этиш билан боғлиқ зарур шарт-шароитларни яратилишини таъминлайдилар ҳамда масофадан ўқитиш порталидан фойдаланиш ҳолатини назорат қиладилар.

Ўрта таълим тизимида ўқув-услубий фаолиятни ташкил этиш, сўнгги амалий аҳамиятга эга бўлган услубий материалларни ишлаб чиқиш зарурати билан боғлиқ бўлган инновацияга йўналтирилганлик; ўқитувчининг доимий шахсий ва касбий ривожланишига, юқори самарали тажриба алмашишни ташкил этиш имкониятига эътибор қаратиш ҳамда услубий фаолиятни меъёрлаштириш ва асосий мақсадларга эришишни таъминлаш учун асос бўладиган услубий ишнинг юқори даражада назорат қилиниши ва изчиллигини таъминлаган ҳолда амалга оширилиши ўқув жараёнининг самарадорлигини ошириш имконини беради.

Ўрта таълимни бошқаришни такомиллаштириш бўйича халқаро тажрибани таҳлил қилиш қўйидагиларни кўрсатди:

- аксарият мамлакатлар ўрта таълим тизимларини кўп жиҳатдан бир хил турдаги вазифаларни қўядилар: таълимнинг мавжудлигини ошириш, шу жумладан фуқароларнинг айрим тоифаларини ажратиб кўрсатиш, таълим сифатини ошириш;

- таълим тизимини ривожлантириш ва уни бошқариш, етарли даражада узоқ муддатга таълимни ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш асосида амалга оширилади;

- таълимни ривожлантириш мақсадлари жамият учун талаб этилаётган эришиш даражасини баҳолаш зарурати ва имкониятларидан келиб чиқиб, иложи борича аниқ белгиланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги 23.09.2020 йилдаги ЎРҚ-637-сонли қонуни. <https://lex.uz/ru/docs/5013009>

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Умумий ўрта, махсус ва касб-хунар таълими тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлар тўғрисида” 2018 йил 21 январдаги ПФ-5313-сонли фармони. <https://lex.uz/docs/3523206>

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 14 апрелдаги ПФ-5313-сонли “Президент таълим муассалари агентлиги тизимидаги ихтисослаштирилган мактаблар тармоғини кенгайтириш тўғрисида” фармони

4. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълим вазирлигининг 2021 йил 17 декабрдаги “Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти” 406 сон буйруғи.

5. Энциклопедия профессионального образования: в 3-х томах / Под ред. С.Я. Батышева. - М: АПО, 2008. - 568 с.

6. Селезнева Н.А. Качество высшего образования как объект системного исследования. Лекция-доклад. Изд. 4-е, стереотипное. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – С.95.

7. Короткое Э.М. Система комплексной оценки качества образования специалиста //Высшее образование в России. - 2005. № 2. - С. 72-78.

8. Мишин В.М. Управление качеством: Уч. пос. для вузов. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С.7.

9. Тихомиров А. А., Спенглер У. Д. Стили лидерства и успешность слияний: трансформационно-транзакционная концепция лидерства // Российский журнал менеджмента. 2005. Т. 3, № 2. С. 80.

10. Ўмумий ўрта таълим ташкилотларини аккредитациядан ўтказиш бўйича услубий қўлланма. Бирлашган Миллатлар ташкилоти Болалар жамғармаси (UNICEF) томонидан нашр этилган Тошкент, Ўзбекистон. 189 б.

<https://tdi.uz/upload/iblock/751/7511bd38c0c5b598ecc4f2e7e526856f.pdf>

11. Инновацион таълим технологиялари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. – Тошкент: 2015. – 5 бет.

12. Кукушин В.С. Теория и методика обучения / В.С. Кукушин. - Ростов н/Д.: Феникс, 2005. - 9 с.